

Az 1813. évi királyi céhrendelet megsemmisítette a Mária Terézia óta fennálló szabályokat és újat bocsátott ki. *Közönséges czéhbeli czikkelyek a mesterség üzés végett való társaságok és czéhek számára* címmel, mely 55 cikkelyből állott. Ezen okiratot, melyet a Kancellária egy császári manifesztummal kiegészítve küldött a fülöpszállási céheknek, a helytörténeti gyűjteményemben őrzöm. Érdekes dokumentum, mai szemmel olvasva pedig felettébb mulatságos is.

A csizmadiák, asztalosok, molnárok, bodnárok, kovácsok, lakatosok és kötélgyártók az engedélyek megszervezésének, egyszerűsítésének érdekében közös céhbe tömörülve kérték meg engedélyüket.

1724-ben lépett érvénybe az I. Ferenc király mellett Koháry Ferenc, Sermag Henrik által is aláírt kiváltságlevél.

Fülöpszállás ezen fontos történeti dokumentumát a Bács-Kiskun Megyei Levéltár őrzi. A *Redemptio* 2015. augusztusi számában Varga Istvánné Fajszi Mária részletesen ír ezen céhlevél engedélyezési procedúrájáról. Ismerteti a céh működési felépítését, tisztségviselőit, mestereit és a céhen belül történt néhány érdekes történetre is kitér.

Magyarországon a céhszervezet hivatalosan 1872-ben szűnt meg. Ekkor ipartársulatokká alakultak át. A céh vagyonát a társulatra testálták, hiszen a mesterek ugyanazok maradtak, akik eddig voltak.

Fülöpszállási Székely Gábor

A Gellért-hegyi Magyar Kálvária terve

„hogy a nemzet golgothájára Magyar Kálvária emlékeztessen, amelyet a Gellérthegyen akarnak emelni”¹

Sokan ismerik a Sátoraljaújhelyen 1936-ban emelt Magyar Kálvária történetét, mely újjáépítésének köszönhetően ma, 80 évvel építése után is hirdeti a magyarság trianoni szenvedéseit.² Azonban csak igen kevesen tudják, hogy az ötlet először nem Sátoraljaújhelyben, hanem Herczeg Ferenc fejében született meg, aki a Gellért-hegy oldalába álmodta meg a Trianonban elszakított magyarságnak emléket állító Magyar Kálváriát, a terveket pedig Alpár Ignác és Kotál Henrik készítették el.

A *Budapesti Hírlap* 1926. évi december 15-ei számában közölt egy írást *Magyar Kálvária* címmel Herczeg Ferenc tollából. *„Ezt a megragadó szöveget a nagynevű író a Szent Gellérthegyen építendő nagy nemzeti és vallásos emlékmű megvalósításáért indított mozgalom vezetőjéül írta meg és adja közre”* – amint a bevezető fogalmazott. Nézete szerint *„Szent István birodalmát a magyarellenes propaganda fektette sírba és a feltámadást a magyar propaganda fogja előkészíteni, vagy egyáltalán nem lesz feltámadás!”* És milyenek kell lennie ennek a propagandának? *„Nézetem szerint szívbemarkolónak és eredetinek, hogy lekösse a közömbös külföld figyelmét; azonkívül szívósnak, hogy megbarátkoztassa a nyugalomra vágyó nemzeteket a revízió szükséges voltával.”³* Ez a cikk tekinthető programadónak, ezzel indult a sajtónyilvánosság.

József Ferenc királyi herceg (balról) és Herczeg Ferenc a Magyar Kálvária mozgalom alakuló nagygyűlésének elnöki asztalánál

December 21-én délelőtt a Magyar Tudományos Akadémia

¹ Pesti Hírlap 1926. december 22. 8.

² Akit bővebben érdekel a téma: *Szepesi Bódog*: A Sátoraljaújhelyen épült Magyar Kálvária (számos reprint kiadás fellelhető az eredetileg 1936-ban megjelent műről); *Mizsák Éva*: A sátoraljaújhelyi Magyar Kálvária létrehozása. Széphalom 11. (2001); *Mizsák Éva*: A sátoraljaújhelyi Magyar Kálvária története. Zempléner Civil Szervezetek Szövetsége, Sátoraljaújhely, 2008.

³ Budapesti Hírlap 1926. december 15. 1.

nagytermében tartott alakuló nagygyűlést a Magyar Kálvária nagybizottság. Az építészeti tervek már meg voltak ekkorra, melyeket be is mutatták a közönségnek.⁴ A Délvidéki Otthon felkérte a délvidéki menekülteket, hogy családjaikkal jelenjenek meg a nagygyűlésen, ahol József Ferenc királyi herceg elnökölt.⁵

József Ferenc így beszélt a gyűlésen: „Cselekvésünk megkötvé. Fejlődni akarásunk mindenütt nehézségekre ütközik. Csak egyet engedett meg nekünk a nagyvilág, hogy szenvedhetünk... de azt is csak halkan. Azért a szenvedésben fogunk cselekedni, hogy akaratumknak örök emlékeztetőt állítsunk. Magyar Kálvária.

Történelmünk az önfeláldozás krónikája. Gondolja meg a nyugat: ha nem pusztul el nemzetünk nagy része a török elleni véd harcban, ma nincsen nyugateurópai kultúra, nincsen Paris, nincsen Riviera és talán nem is lett volna világháború. Nyugat életét a magyar vér golgotájával mentettük meg. Ezt mindig oda kell tartani a külföld szemé elé. A magyar golgotának sok stációja van: ezer éves stációk! Cselepaták, Világos, 1918. Ide hozzuk, hogy könnyeink áztassák mint magyar rögöt a távol föld magyar köveit. Építsük be saját hibáinkat, hogy lássuk őket. Építsük be magyar élni akarásunkat: a magyar bánatot, a magyar családi boldogságot, a magyar jövőt, építsük be a magyar Kálváriába a magyar Hiszekegyet. Ebben a reményben nyitom meg a mai bejelentő és megindító ülést.”⁶

A tervek szerint a kápolna kiképzésű stációk mind az adott tájegység jellegzetességei alapján épültek volna föl. A stációkban a megváltó szenvedésének plasztikus ábrázolása, melynek háttérében egy-egy elvesztett város vagy vidék festett képe lett volna. A 14. stáció a Golgota három kereszttel, a megváltó lábainál Szűz Mária, Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet és Szent Margit álltak volna. A stációk az óra járásával megegyező irányban indultak volna Pozsonytól körbe a történelmi Magyarország történelmi vidékein és értek volna véget Fiuménél, a magyar kikötővárosnál.⁷

Herceg Ferenc a következő beszédet mondta el az alakuló nagygyűlésen:

„Magyar Kálvária

A monarchia bukása és a magyarság mélységes megaláztatása nem annyira az ellenséges tábor fegyveres fölényének, mint inkább a kisantant bámulatos céltudatossággal és elképesztő merészséggel intézett propagandahadjáratának eredménye.

A rendszeres »eszmetérjesztés« el tudta a világgal hitetni a hihetlent és meg tudta valósítani a lehetetlent. A Szvatoptluk nagymorva birodalmáról szóló ködös legendák adták a »jogalapot« a Budapest szomszédságába nyúló cseh-szlovák birodalom követeléséhez. A kétmillió fajmagyart elnyelő és a Tiszáig előretörő Nagyrománia, nemkülönben a »jugoszláv nemzet« amely a maga néprajzi határait a szege-di tanyák alatt keresi: ezek tizenöt esztendővel ezelőtt még egy bomlott agy nagyzolásaiként hatottak volna, a céltudatos propaganda azonban el tudta őket fogadtatni a nemzetközi közvéleménnyel.

Szent István birodalmát a magyarellenes propaganda fektette sirba és a föltámadást a magyar propaganda fogja előkészíteni – vagy egyáltalában nem lesz föltámadás!

Az agitációnak be kell vinnie a világ köztudatába és állandóan ébren kell tartania a gondolatot, hogy a trianoni szerződés mint földrajzi, néprajzi, gazdasági és politikai képtelenség, veszedelme és szégyene Európának.

Milyennek kell lennie a magyar propagandának? Nézetem szerint szívbe markolóknak és eredetinek, hogy lekösse a közömbös külföld figyelmét; azonkívül szívósnak, hogy megbarátkoztassa a nyugalomra vágyó nemzeteket a revízió szükségesség voltának gondolatával.

Ha propagandáról van szó, akkor a legtöbb ember a nyomtatott betű hatalmára gondol. Most azonban előlép Alpár Ignác, a nagy magyar építőmester, Kotál Henrik építésszel és megmutatja, hogy a néma köveket is meg lehet szólaltatni a magyarság érdekében. Az Alpár–Kotál féle terv: a Magyar Kálvária.

A főváros közepén, a Gellérthegy lejtőjén, ahol még áll a hajdani budai kálvária néhány stációja, épüljön a Magyar Kálvária.

Tizenhárom stáció, mindegyik egy-egy kis kápolna, amely egy-egy elvesztett város vagy vidék emlékét őrzi. A kápolnákat az illető vidék jellemző építészeti motívumai szerint képeznék ki. Tehát lesz pozsonyi, felvidéki, rutén, székely, brassói, bánáti és a többi kápolna. Ha valaki, akkor a Mezőgazdasági Múzeum geniális megalkotója hivatott arra, hogy elmúlt idők mestereinek nyelvén szóljon a világhoz.

⁴ Budapesti Hirlap 1926. december 15. 6.

⁵ Budapesti Hirlap 1926. december 19. 15.

⁶ Budapesti Hirlap 1926. december 22. 2.

⁷ Budapesti Hirlap 1926. december 15. 1.

Tizenhárom kápolna, amely tizenhárom különböző építészeti gondolatot fejez ki. A kápolnáknak van a Megváltó kinszenvedésének a hagyomány által szentesített tizenhárom stációja, plasztikus ábrázolásban. Minden ilyen szoborcsoport háttére egy-egy elvesztett város vagy vidék festett látképe.

Mondjuk, hogy a golgota-út a pozsonyi vár tövében kezdődik, akkor Kassa piacán folytatódik, elvonnul a Magas Tátra tövében, a munkácsi vár alatt, megjelenik Nagyváradon, Aradon, majd Kolozsváron, bejárja a Székelyföldet, Brassót, átvonul Temesváron és Szabadkán, a Muraközön, végül eléri a magyar tengerpartot.

A tizennegyedik stáció nem kápolna, hanem golgota a három kereszttel. A keresztre feszített Megváltó lábainál áll a Mater Dolorosa, a Patrona Hungariáé, a szent koronával a fején, Szent István palástjával a vállán, ahogyan a régiek elképzelték. A keserves anya, aki siratja a bűn győzelmét az ártatlanság fölött.

Vallási szempontból nem lehet kifogás a Magyar Kálvária ellen. A katolikus egyház mindig szívesen látta, ha a művészet olyan külső milliőbe állította az emberiség megváltásának nagy tragédiáját, amely különösen közel esik a hívők szívéhez. Ha a Megváltó alakját ábrázolhatták már Nürnberg főterén, német landsknechtek kopjái közt, akkor Kolozsvár piacán is lehet ábrázolni. És vajjon miféle gondolatokkal kísérhetljük mi magyarok golgota-utján a Megváltót, ha nem a saját kinszenvedésünk falkasztotta gondolatokkal?

De külpolitikai aggodalmak sem merülhetnek föl a Magyar Kálvária ellen. Végre sem lehet elfelejtelnünk senki kedvéért az ezeréves valóságot, hogy azok a vármegyék, amelyeket Trianonban elvettek tőlünk, valamikor a mi tulajdonunk voltak. Bizonyára jogunk van hozzá, [hogy] ilyen melancholikus emléket állítsunk annak az ezer esztendőnek, amelyről azt mondta egy francia tábornok: »nem elég arra, hogy szentesítse a jogtalanságot«.

Bizonyos, hogy a Magyar Kálvária stációit megindult kegyelettel fogják végigjárni a nem-katolikus magyarok is. És bizonyos, hogy nemzeti gyászunknak a Megváltó kinszenvedéséhez való költői hozzásimulása, nagy mértékben fogja megragadni a külföld figelmét. Budapest városának végre lesz egy nevezetessége, amely nem bécsi, nem is párisi kópia, hanem a magyar szivekből nőtt ki. És ez a nevezetesség ékebben és maradandóbban fog a mi igaz ügyünk mellett kardoskodni, mint ezer újságcikk és röpirat. Azt hiszem Trianon óta ez lesz az első magyar üzenet, amelyet mindenki meg fog hallani.

Éppen ezért, minden szegénységünk mellett is, föl kell építenünk a Magyar Kálváriát.⁸

Megjelent 1926-an egy egészen apró kiadvány a tervekről 3 oldalnyi szöveggel és utána a 14 tervezett stáció rajzával.⁹ A propaganda szerepéről és Trianonnak a nemzetközi köztudatba juttatása fontosságáról írt Herceg Ferenc előszót és leírást is adott a tervezett Kálváriáról 2,5 oldalban. Ez után Alpár Ignác írt:

„A kálvária-kápolnák tervezésénél az a gondolat vezetett, hogy azok mindegyike a honfoglalás óta kialakult építőstílusnak egy-egy változatát tüntesse fel. Mivel pedig Szent István királyunk óta folyton épültek templomok és más középületek, magától értetődik, hogy a kápolnáknak különböző stílusban való bemutatása által kimutathatjuk az építészet terén is a hatalmat bitorló szomszédnépek feletti kulturfölényünket.

Az volt a törekvés, hogy minden elszakadt országrész vagy város emlékére emelendő kápolna az elszakadt rész jellegzetes stílusában épüljön fel, mely alapgondolatnak további fejlesztése még némi átdolgozásnak is megadja a lehetőséget.

Bp., 1926. augusztus hó”

Az ekkori tervek szerint a következőképpen néztek volna ki a stációk:

1. Nyugat-magyarországi stáció (biedermeier stílus);
2. Pozsonyi stáció (Mária Terézia korabeli barokk stílus);
3. Felvidéki stáció (Rákóczi korabeli reneszánsz stílus);
4. Munkácsi stáció (rutén fatemplom);
5. Nagyvárad stáció (empire stílus);
6. Kolozsvári stáció (Mátyás király korabeli reneszánsz stílus);

⁸ Zeidler Miklós: Nagy-Magyarország, Trianon, revízió. A revíziós gondolat hatása a magyarországi városképekre. Limes 2005/1. 76–77.

⁹ Alpár Ignác–Kotál Henrik: A Szent Gellérthegyen építendő magyar kálvária. Bp., Házinyomda, 1926.

7. Bánáti stáció (Savoyai Eugén korabeli átmeneti barokk stílus);
8. Aradi stáció (gót stílus);
9. Székely stáció (székely templom);
10. Brassói stáció (átmeneti barokk stílus);
11. Bácskai stáció (az ott honos építőformákkal);
12. Muraközi stáció (román stílus);
13. Tengeremelléki stáció (olasz reneszánsz stílus);
14. Golgota (a már leírt kompozícióval).

A belügyminiszter engedélyével, a 162.388/1926. B. M. számú körrendelettel a Magyar Kálvária végrehajtóbizottság Budapesten 1927-ben 1000 darab ellenőrzőszelvényvel ellátott negyven fillér ellenértékű gyűjtőjegy postán való szétküldése útján az ország egész területén pénzbeli adománygyűjtésbe kezdett.¹⁰

A kezdeményezéshez Az Országos Szent Gellért Egyesület,¹¹ és a Képzőművészeti Tanács is csatlakozott.¹²

Az Országos Szent Gellért Egyesület Kálvária-estet rendezett 1927 februárjában. Ekkor ők úgy gondolták, hogy a 14. stáció a szentföldi szentsír mintájára építendő Szent Gellért-kápolna legyen, szemben az eredeti tervekkel.¹³

A Muraközi és Vendvidéki Stáció nagybizottsága külön ülést is tartott a Délvidéki Otthonban 1927. május 6-án. A megalakult nagybizottságnak több mint száz tagja volt a beszámoló szerint.¹⁴ A gyűlésen főként a muraközi és vendvidéki menekültek, továbbá Zala és Vas vármegye előkelőségei vettek részt. Az elnökség a következőkből állt: gróf Mikes János szombathelyi püspök, Rott Nándor veszprémi püspök, Molnár Dezső altábornagy, Kapi Béla evangélikus püspök, Kolbenschlag Béla nyugalmazott főispán, gróf Batthyány Zsigmond felsőházi tag, Tarányi Ferenc főispán, Gyömörei György főispán, Bódy Zoltán és dr. Horváth Kálmán alispánok, herceg Festetich Tasziló és herceg dr. Batthyány-Stratmann László. Továbbá tizenkét tagú végrehajtó bizottságot választottak.¹⁵

1927-ben megjelent egy hosszú olvasói levél a *Budapesti Hirlapban*, *Gellérthegyi levél – Pusztuló szépségeink* címmel, melyben a kálvária is említésre kerül. A tervezetet nem csak dicsérte:

„Ez a terv szép, poétikus, hazafias és még csak nem is bántja a hegyet. Nemcsak, hogy kivihető, de mindenképpen kívánatos is, hogy meg legyen.” Hanem a propagandán és igazságtalanság hirdetésén kívül más célt is megálmódott a kálváriának, a zarándokhelyé való válást: *„lenne egy olyan hely az ország fővárosában, ahová elzarándokolhatnának a hazafias, nagy bánattal terhes magyarok! Úgy, mint a megtört sorsüldözöttek a templomba mennek, leborulnak az Úr oltára elé és ájtatos imában emelik hozzá lelküket és várnak onnan megnyugvást, megkönnyebbülést, úgy kereshetik majd föl nemzetünk gyászos sorsának siratói a keresztfeszített ország Kálváriájának stációit, hogy csüggedt lelkükre vigaszt keressenek, az ország föltámadásáért imádkozzanak. Az ifjúság pedig ne csak imádkozni járjon oda. Szorítsa össze öklét és tegyen fogadalmat, hogy nem ismer beletörődést, nem ismer megnyugvást mindaddig, amíg ezek a Kálvária-stációk nem fognak csak kegyeletes emlékké válni! Mindaddig, amíg országunk határait vissza nem kapjuk, mindaddig, amíg föl nem támad újból a régi, a nagy, boldog Magyarország! A hegyünket mindig ellepő gyerekhadat vezesse a stációk elé az édesanyjuk. Meséljen nekik állandóan mindig a régi nagy Magyarországról! Mondja el nekik, hogy milyen volt, mielőtt a martalócok megosztokdaktak rajta. És csöpögtesse bele viaszkuha, fogékony kis lelkükbe, hogy milyennek kell megint lennie – ha már előbb nem, hát akkor, mire ők felnőnek, az ő segítségükkel!”¹⁶*

Azonban nem minden sajtóorgánum értett egyet a Kálvária tervével, a *Népszava* luxus pazarlás vádjával illetve több ízben is a fővárost a Magyar Kálvária tervei miatt.¹⁷

¹⁰ Budapesti Hirlap 1927. január 16. 16.; Budapesti Közlöny 1927. január 16. 56.

¹¹ Budapesti Hirlap 1926. december 22. 2.

¹² Budapesti Hirlap 1926. december 23. 11.

¹³ Budapesti Hirlap 1927. február 25. 6.

¹⁴ Budapesti Hirlap 1927. május 6. 7.

¹⁵ Pesti Hirlap 1927. május 6. 10.

¹⁶ Budapesti Hirlap 1927. március 6. 11.

¹⁷ Népszava 1926. július 24. 9.; december 22. 9.

A tervezet végül nem valósult meg. Zeidler Miklós szerint a kudarcnak két oka lehetett, az egyik, hogy még nem volt akkora irredenta propaganda (ez csak 1928 után indult meg állami szinten), a másik pedig, hogy a hatóságok a Gellért-helyet igen óvatosan kezelték és nem szabadították fel még a Nemzeti Stadion vagy Ezredévi Emlékmű számára sem.¹⁸

Alpár Ignác 1928-ban elhunyt, emlékkiállításán kiállították a Magyar Kálvária terveit is.¹⁹ Egy évvel később pedig, az Országos Magyar Iparművészeti Társulat az Iparosok Országos Központi Szövetkezetével lakásberendezési kiállítást rendezett, aminek keretében egy különteremben volt kiállítva a Magyar Kálvária terve.²⁰

Az Országos Szent Gellért Egyesület 1930-ban beadvánnyal fordult a székesfővároshoz és kérte a Szent Gellért-hegyi Kálvária megépítését.²¹ És a továbbiakban is folytatni kívánták az ügy érdekében kifejtett propagandát.²²

Alpár Ignác születésének 80. évfordulóján, 1936-ban a Budapesti Főépítőmesterek Ipartestülete kegyeletes emlékünnepelet rendezett, melyen ismét szóba került a terv.²³

A Sátoraljaújhelyben épült Magyar Kálvária fennmaradt iratanyagában egy helyütt találtam említést a Gellért-hegyi tervnek, melyet mindazonáltal bizonyosan ismerhettek a tervezők. Az Országos Szent Gellért Egyesület „Hiszekegy ünnepi bizottságának” egy iratában a következő mondat szerepel egy felsorolásban „[...] a Szent Gellért-hegyi és a sátoraljaújhelyi hazafias kálvária mozgalmak [...]”²⁴

A megvalósulás sikertelensége ellenére Vályi Lajos képviselő még 1939-ben is felemlegette a terv megvalósításának szükségességét, a Gellért-hegy idegenforgalmi súlyának növelése érdekében, a közgazgatási bizottság május 8-i ülésén.²⁵

Godzsák Attila

Az erdélyi színészfejedelem alsódabasi rektorságáról

Az utolsó erdélyi fejedelmet Szentgyörgyi Istvánnak (1842–1931) hívták. Nem a történetírók hibája, hogy ők másképp tudják, hiszen a színművészet területén érdemelte ki ezt a címet. Kivételes módon az anyaország adta őt Erdélynek. Tartalmas életútja során mindössze néhány hónapot töltött Alsódabason,¹ ám az állomás fontossága miatt – mely emlékiratának² köszönhetően vált közzismertté – ez a rövid időszak minden pályafutásával kapcsolatos mértékadó publikációban szerepel.

175 éve, 1842. február 20-án, Diósjenőn, birtok nélküli kishemes családban született. Apja Szentgyörgyi István jegyző, édesanyja Jakabházy Emília. Öten voltak testvérek, négy lány közt nőtt fel. Szülei tudós embernek, papnak szánták. Jó szóval-tanáccsal, kaláccsal és olykor még virgáccsal is ebbe az irányba terelgették. A virgács bizony gyakran kellett, mert afféle állandóan izgó-mozgó, minden iránt

¹⁸ Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Bp., 2002 27–28.

¹⁹ Budapesti Hírlap 1928. október 28. 16.

²⁰ Pesti Hírlap 1929. március 27. 9.; Magyar Iparművészet 1929 3–4. 69.

²¹ Pesti Hírlap 1930. április 24. 8.

²² Pesti Hírlap 1930. október 18. 10.

²³ Budapesti Hírlap 1936. január 22. 12.

²⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára Levéltára Sátoraljaújhelyi Fiókleveztár IV. 2419 (Zemplén vármegyei titkos letétek levéltári gyűjteménye) a./ (Letéti okmányok) 9. doboz No. 481. (A Magyar Kálvária Okmánytára.) 160. p.

²⁵ Fővárosi Közlöny 1939. június 9. 853.

¹ Alsódabas a mai Pest megyei város, Dabas egyik jogelőd községe. A korábbi járásközpontot 1950-ben közgazgatási rendelet alapján összevonták a szomszédos Felsődabassal.

² Szentgyörgyi István: Emlékeim. Kolozsvár, Providentia Nyomda, 1923. 166 p.